

УДК 811.161.3'373

М. А. Самсонова

ПРАГМАТЫКА ПАДТЭКСТУ ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІХ НАВАТВОРАЎ А. РАЗАНАВА

Анотацыя. Вядзецца гаворка пра ролю аказіяналізмаў ва ўзмацненні мастацкага падтэксту. Абгрунтоўваецца роля індывідуальна-аўтарскіх наватвораў для выражэння імпліцытнага зместу. Ілюстрацыйна пацвярджаецца, што аказіяналізмы выкарыстоўваюцца А. Разанавым для стварэння экспрэсіі і падтэксту.

Ключавыя словы: мастацкі тэкст, падтэкст, імпліцытнасць, прагматычнасць, аказіяналізм.

Пытанне выражэння разнастайнымі моўнымі сродкамі эстэтычнага зместу з'яўляецца надзвычай важным для ўспрымання мастацкага тэксту. Нягледзячы на тое, што ў эстэтычнай арганізацыі тэксту ўдзельнічаюць адзінкі ўсіх моўных узроўняў, галоўная роля ўсё ж належыць слову як асноўнай адзінцы мовы, вакол якой арганізуюцца ўсе астатнія адзінкі. Ніколькі не змяншаючы значэння іншых аспектаў мовы, можна сказаць, што сіла мастацкага ўздзеяння заключаецца перш за ўсё ў словах. Слова, пападаючы ў мастацкі кантэкст, аказваецца звернутым не толькі да рэальнай рэчаіснасці, але і да індывідуальнага свету аўтара. Абумоўленае мастацкім заданнем пісьменніка слова ўзбагачаецца эстэтычнымі прырашчэннямі сэнсу, паўстае ва ўсім багацці нюансаў і фарбаў, не проста становіцца сродкам вобразнага мыслення, а набывае прагматычны патэнцыял, сутнасць якога заключаецца ў «карэляцыі паміж выбарам моўнага матэрыялу адпраўніком тэксту і яго маўленчымі паводзінамі, а таксама магчымасць актуалізацыі нюансаў сэнсу моўных адзінак ва ўмовах маўленчых зносін» [1, с. 9].

Відавочна, што прагматычны патэнцыял маюць індывідуальна-аўтарскія наватворы, таму што з іх дапамогай аўтар перадае чытачу значную частку неабходнай для асэнсавання інфармацыі. Ствараючы тэкст, пісьменнік адбірае для перадачы зместу розныя моўныя сродкі, такім чынам тэкст з'яўляецца паслядоўнасцю абраных адрасантам знакаў і паўстае як сістэма вербальных і невербальных сродкаў, якія адлюстроўваюць некаторыя перавагі, схільнасці, устаноўкі аўтара.

Падтэкст як разнавіднасць прагматычнай структуры мастацкага тэксту заснаваны на атаясамліванні і параджэнні не толькі павярхоўнай, але і ўнутранай структуры тэксту. Падтэкст – гэта «свядома абраная аўтарам манера мастацкай падачы з'яў, якая мае аб'ектыўнае выражэнне ў мове твораў», і «імпліцытная манера пісьма» [2, с. 139]. У прыведзеным азначэнні падтэкст успрымаецца як імпліцытная інфармацыя. Разуменне падтэксту як частцы прагматычнай структуры тэксту вызначаецца праз выбар аўтарам асаблівых моўных сродкаў, да якіх належаць аказіяналізмы.

Аказіянальныя наватворы часта ўспрымаюцца ў маўленні аўтара як парушэнне існуючых нормаў, калі моўная асоба імкнецца да вылучэння чаго-небудзь, да неардынарнасці, арыгінальнасці. Гэта ўласцівасць аказіяналізмаў дазваляе гаварыць аб іх прагматычнай маркіраванасці як абавязковай характарыстыцы. Сапраўды, аказіянальнае слова характарызуецца такімі складнікамі прагматычнага кампанента яго семантычнай структуры, як экспрэсіўнасць (навізна, незвычайнасць, вобразнасць), эмацыйнасць, ацэначнасць, наяўнасць якіх абумоўлівае стварэнне адзінкі ў тым ці іншым кантэксте для рэалізацыі камунікатыўных патрабаванняў аўтара.

Дэкадзіраваць семантыка-прагматычную структуру аказіяналізмаў немагчыма без уліку кантэкстуальнага матэрыялу, бо яны змястоўна залежныя як ад мікра-, так і ад макракантэксту. Асабліва адчувальны ўплыў кантэксту пры вызначэнні імпліцытнага значэння аказіяналізмаў, якія зразумелыя толькі ў пэўным кантэкстуальным асяроддзі і па-за ім звычайна не ўжываюцца. Для любога аказіяналізма, створанага аўтарам у межах свайго твора, кантэкст змяшчае поўную інфармацыю аб семантычнай, канататыўнай і функцыянальнай структуры, гэта значыць інфармацыю, неабходную для яго адэкватнай інтэрпрэтацыі.

Л. І. Яўдошына слухна заўважае, што «ў пошуку слоўнай сугучнасці, у тонкім яе адчуванні паэт [А. Разанаў – М. С.] не стрымлівае сваю фантазію і прапануе чытачу ўслухацца і ўдумацца ў не чутыя яшчэ словы, знайсці ў іх сэнс, які часта падказваецца *аднакаранёвымі ўтварэннямі*» [курсіў наш – М. С.] [3, с. 53], што можна пацвердзіць наступнымі прыкладамі: *Паўзе слімак па дарозе, якую сам пракладае: слізіць ... слімачыць ... Калі пакласці яго на попел – а слізь не бярэцца да попелу, – ён спыніцца, ўздыбіцца ...* [4, с. 148]; *Печ «пешчыць» ламачча, «пешчыць» дрэвы і, хоць яны часам плачуць ад гэтакай пяшчоты, перайначвае іх у агонь, у дым, у вуголле, у попел* [5, с. 142]; *Купіна выпукваецца з балота, нібы купал патанулай бажніцы ... Купіну акупіваюць пукі сітніку, пукі асакі* [5, с. 120]; *калода «раскалоджваецца», пераўладкоўваецца ў нешта адрознае ад сябе – у кадаўб, а то і ў лодку* [5, с. 48]; *Калі трэшчынамі, нібы рэчышчамі, спярэшчваецца шчыт дрэва, гліны ці тынку, ён «рэшціцца» – робіцца рэштай сябе ранейшага* [5, с. 101] і інш.

Імпліцытнае значэнне аказіянальнага дзеяслова *валокацца* звязана не толькі з размоўным словам *валачыцца* («вандраваць, блукаць; бадзяцца»), але і з агульнымі *волк, вол, воля, валока* і ўласнымі назоўнікамі *Валакаламск, Валачаеўка, Ваўкавыск*: *Рускі волк «валокаецца» ад Валакаламска да Валачаеўкі і Ваўкавыска; ён вялікі, як вол, лоўкі, нібы іголка, і ўвасабляе трыадзінства «воли», «алкности» і «лукавства» [4, с. 375]; *залатвацца* («папраўляцца, латва адрамантоўвацца залатой латкай»): *Золата аздобнае: заўсёды і ўсюды яно пачувае сябе волатам, які ўсё можа і якому ўсё дазволена, і тыя прарэхі і дзіркі, што нічым ужо нельга залатаць, латва залатваюцца золатам* [5, с. 84]; *здарагацца* («здарацца менавіта ў дарозе»): *Усё, што**

здараеца з дарогай, здараеца і з чалавекам, і ўсё, што ні здараеца з чалавекам, здараеца якраз у дарозе, бо сама прырода дарогі – здараца, «здарагаца» [5, с. 49]; тузгаць («тузаць за гузік»): Гузік не гуз, але мае з гузам блізкае падабенства, не туз, але гэтаксама, як туз, знаходзіцца на адказным месцы ... яго круцяць, тармосяць, тузгаюць, і толькі тады, калі гузік знікае (адшпільваеца ці вырываеца), кашуля (ці блузка, ці камізэлька, ці кашушок) расхітваеца, распадаеца напалам [5, с. 9]; жораць («з прагнасцю кідацца на яду») Парожнія, жорны стаяць, але калі ў іхняе жарало ўсыпаеца хоць бы жменя зерня, яны ажываюць, яны разварушваюцца, яны «жораюць» пачастунак, варожачы, што ўрэшце з яго атрымаеца, ці корж, ці аладак, ці піражок [5, с. 125] і інш.

А. Разанаў, выкарыстоўваючы наватворы з характарыстычнай мэтай, імпліцытна выказвае свае адносіны да нечакана аформленага слова. Так, у паэме «Было балота» аўтар выкарыстоўвае адушаўленыя аказіяналізмы-назоўнікі (валхвец, Абравец), з дапамогай якіх паэт перадае свае адмоўныя адносіны да экскаватарнага нашэсця: Баламуцячы сілу ліхую, сінявокі, як дзень, валхвец – у балоце глухім валхвуче экскаватаршчык Абравец ... [4, с. 136]; Прахапляешся незвычайна – захлынаеца ў твані карэц, экскаватар хрыпіць адчайна ... Абрываеца Абравец, вырываеца ... [4, с. 137].

Абразлівай мянушкай Карпеч дзеці крыўдзяць хлопчыка з абмежаванымі магчымасцямі, у якога на спіне горб: ... суседскі хлапчук замест доказаў крыкнуў зламысна: Карпеч ... І дзеці, паўскокваяшы, падхапілі: Карпеч ... Карпеч ... – пачварнае, недарэчнае, несправядлівае слова, але гэтае слова было пра тое ... Не цябе заўважалі – твой горб ... [4, с. 146]. На нашу думку, аказіяналізм Карпеч утвораны ад назоўніка карп: у карпа ёсць горб паміж спіной і галавой, сярод разнавіднасцяў карпа выдзяляюць таксама гарбатага карпа, у якога спіна адразу падымаецца крутой дугой.

Даследчыкі творчасці А. Разанава адзначаюць філасофскую скіраванасць і інтэлектуальнасць яго паэзіі. Паэт асэнсоўвае праблемы чалавечага быцця: чалавек і прырода, чалавек і грамадства, чалавек і мараль, якія адлюстраваны ў вершаказе «Пчала»: Пчалу нельга забіваць: яна – пЧАЛа, у ёй захоўваецца чалавечы пачатак, і людзі шануюць яе, як чалавека. Пчала мае справу з самымі прыгожымі, з самымі чулымі, з самымі духмянымі стварэннямі – кветкамі, але ў глыбіні яе існавання тоіцца плач [5, с. 8]. Нельга не пагадзіцца з Л. І. Яўдошынай, якая адзначае: «Аўтар прымушае нас задумацца, чаму нельга забіваць пчалу, чаму чалавек яе шануе. Ці за тое, што лекуе чалавека не толькі мёдам, але і джалам? Ці можа ў глыбіні існавання пчалы таіцца плач? А можа, сапраўды ўсё жывое надзелена душою, як і чалавек? Гэта толькі частка пытанняў, выкліканых асэнсаваннем глыбіннага падтэксту, які стварыў А. Разанаў, маючы вобраз пчалы і паказваючы яе «радавод». Аўтарава бачанне вобраза пчалы відавочнае: дзякуючы гукавой асацыяцыі ён яднае пчаліны і чалавечы радавод. Пчала – такое ж вышэйшае стварэнне прыроды, як

і чалавек» [3, с. 52]. Характэрнай рысай філасофскай канцэпцыі А. Разанава выступае вера ў чалавека, у яго творчыя магчымасці, волю і розум, толькі чалавек здольны змяніць свет і самога сябе да лепшага, таму што валодае душой.

А. Разанаў называе сарочку родавым знакам чалавека, таму што «ён ёю сурочаны», імпліцытна ўказвае на сувязь сарочкі з душой чалавека, якая толькі праз сорок дзён пасля смерці *рассурочваецца, рассарочваецца: Ці яна [сарочка] крамая, ці шарачковая, ці, як у Індыі, сары, сарочка родавы знак чалавека, ён ёю «сурочаны» ... І толькі ў сарачыны, праз сорок дзён пасля таго, як чалавек пакладзеца ў сырую зямлю альбо ў саркафаг, чалавечая душа канчаткова «рассурочваецца», «рассарочваецца» і, вольная ад прыцягнення ўрочышча ценяў, наварочваецца да зор [5, с. 66]. Самай старажытнай часткай адзення беларусаў з'яўляецца сарочка («кашуля», «рубашка», «лянка», «срачыца»). Беласе палатно атаясамлівалася з белым светам, божай апекай, а выраз «нарадзіўся ў сарочцы» азначае, што чалавек ад нараджэння быў пад аховай найвышэйшых сіл. Там, дзе гэтая апека заканчвалася, трэба было паставіць абярэг, якім станавіўся арнамент. Сарочка, вышытая чырвоным колерам, што атаясамліваўся з колерам агню, сонца, жыцця, колерам радасці, мае ахоўны сэнс, на працягу ўсяго жыцця зберагае чалавека ад сурокаў. Чыста белая, без упрыгожванняў і ўзораў, сарочка выкарыстоўвалася сялянамі для пахаванняў, таму што чалавек пераходзіць у божа свет, дзе яму ўжо не патрэбна пазбягаць сурокаў, ён зноў знаходзіцца пад божай апекай, і яго душа праз сорок дзён «рассурочваецца» («пазбаўляецца ад сурокаў, становіцца несурочанай»), «рассарочваецца» («застаецца без сарочкі, голай, такой, якой увайшла ў гэты свет»).*

Для адэкватнай інтэрпрэтацыі аказіяналізмаў неабходна не толькі мець веды адносна правілаў канструявання тэксту, лексіка-граматычных паняццяў, але і мець дастаткова поўнае ўяўленне аб карціне свету наогул. Агульныя веды, да якіх звяртаецца чытач, а таксама традыцыйныя механізмы перапрацоўкі словаўтваральнай структуры істотна палягчаюць успрыманне аказіянальных слоў. Варта заўважыць, што ўспрыняцце імпліцытнай інфармацыі, а разам з тым прагматычны патэнцыял тэксту залежаць не толькі ад моўных сродкаў, выкарыстаных аўтарам, але і ў значнай меры ад здольнасці рэцыпіента заўважыць, асэнсаваць, растлумачыць гэтыя аказіянальныя адзінкі, гэта значыць ад фонавых (дадатковых) ведаў чытача.

Роля індывідуальна-аўтарскіх наватвораў у мастацкім тэксце заключаецца ў выяўленні змястоўна-падтэкставай інфармацыі і ў дэкадзіраванні рэцыпіентам створанага аўтарам падтэксту; пры гэтым чытач актыўна ўдзельнічае ў аналізе твора, што сведчыць аб высокай ступені камунікатыўнай накіраванасці мастацкага тэксту.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Дорджиева, Е. В. Языковые средства создания прагматического потенциала английского художественного текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. В. Дорджиева; Пятигор. гос. лингв. ун-т. – Пятигорск, 2005. – 179 с.
2. Кухаренко, В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – Москва: Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Яўдошына, Л. І. Асаблівасці паэтыкі вершаказаў Алеся Разанава / Л. І. Яўдошына // Весн. Брэсц. ун-та. Сер. 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2013. – № 1. – С. 48–54.
4. Разанаў, А. Танец з вужакамі: выбранае / А. Разанаў. – Мінск: Маст. літ., 1999. – 462 с.
5. Разанаў, А. С. Маланка жне, гром малоціць: вершаказы / А. С. Разанаў. – Мінск: Маст. літ., 2020. – 158 с.

УДК 811.111`42

Д. Е. Самусевич

КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ ПОСТСОБЫТИЙНОГО ДИСКУРСА РАЗВЛЕЧЕНИЙ НА РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. Проведен анализ постсобытийного дискурса развлечений на материале новостных статей на русском и английском языках, повествующих о премии вручения «Оскар». Целью исследования является определение частотных коммуникативных стратегий и тактик, которые используются для успешного достижения целей, поставленных авторами новостных статей. В результате анализа автор устанавливает частотные коммуникативные стратегии и тактики постсобытийного дискурса развлечений на упомянутых языках, определяет лексические средства экспликации данных стратегий и тактик, а также устанавливает сходные и отличительные черты в реализации анализируемых явлений в прессе разных стран.

Ключевые слова: дискурс, дискурс развлечений, постсобытийный дискурс развлечений, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, новостные статьи.

Дискурс развлечений связан с любыми развлекательными мероприятиями или событиями, чьей целью является развлечение своей целевой аудитории, и реализуется через средства массовой коммуникации, предоставляя информацию, которая связана с конкретным событием: где пройдет, кто примет участие, какой будет приз, какие известные личности посетят мероприятие, как проходит подготовка и многое другое.

Дискурс развлечений делится на предсобытийный, событийный и постсобытийный. Предсобытийный дискурс развлечений имеет своей целью привлечь массовую аудиторию к мероприятию, подогреть интерес, используя ту информацию о предстоящем событии, которую преподносят авторы.